Št. 28. V Gorici, v četvrtek 10. julija 1873. Tečaj I.

„Soča“ izhaja vsak četvrtek in velja s pošto prejemana ali v Gorici na dom pošiljana za *družabnike* polit. društva „Soča“:

Vse leto . . . . . f. 4.—
Pol leta . . . . . „ 2.—
Četvrt leta . . . . . „ 1.10

Za *nedružabnike:*

Vse leto . . . . . f. 4.50
Pol leta . . . . . „ 2.30
Četvrt leta . . . . „ 1.20

Posamezne številke se dobivajo po 10 soldov v Gorici pri Paternolliju in Soharju; v Trstu v tobakarnicah „Via del Belvedere 179“ in „Via della caserma 60“.

SOČA

Pri oznanilih se plačuje za navadno tristopno vrsto:

8 kr., če se tiska 1 krat
7 „ „ „ „ 2 krat
6 „ „ „ „ 3 krat.

Za veče črke po prostoru in vsak pot 30 kr. za kolek.

Naročnina in dopisi naj se blagovoljno pošiljajo uredniku: *Viktorju Dolencu v Gorici*, Con. del Cristo 186 blizo živinskega trga kder se nahaja tudi upravništvo. — Rokopisi se ne vračajo; dopisi naj se blagovoljno frankujejo. — Delalcem in drugim nepremožnim se naročnina niža, ako se oglase pri uredništvu.

Glasilo slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic.

Kako je z našim ljudskim šolstvom?

V Gorici 6. julija 1873. [Izv. dop.]

C. k. statistična osredoja komisija na Dunaji je te dni izdala neizmerno važno knjigo, katero bi moral preštudirati ali vsaj pregledati vsak izobražen šolnik, vsak odlični mož, kterega sta ali vlada ali ljudsko zaupanje posadila na imenitno in uplivno mesto v kterem koli si bodi okrajnim ali celo deželnem šolskem svetu. Imenuje pa se ta knjiga: „Statistika javnih in privatnih ljudskih šol po vseh v državnem zboru zastopanih kraljevinah in deželah v šolskem letu 1870-1871.“ Spisal jo je po uradnih poročilih G. A. Schimmer, dvorni tajnik pri c. kr. direkciji za administrativno statistiko. Nadejam se, da bode naš vrli „Slov. učitelj“ prinesel iz nje daljše poročilo o ljudskih šolah po vseh slovenskih deželah, kajti njih stanje gledé učiteljskega osobja, obiskovanja, učnega jezika, narodnosti i spola učencev i. t. d., nam iz te knjige odseva kakor jasni obraz iz mirne vode. S številkami, zoper katere je vsak ugovor in upor zastonj, se nam tukaj jasno kaže in na glas pripoveduje, koliko so Nemci, Italijani, Čehi pred nami, koliko Poljaci, Rusini i Dalmatinci za nami Slovenci, kar se ljudskega šolstva tiče. Jasno nam pričajo te številke tudi, kako vlada s svojimi izvoljeni nemški jezik po slovenskih deželah na škodo narodnega jezika razširja in podpira.

Ker vem, da šolske razmere zanimajo vsakega poštenjaka, ki svoj narod ljubi ter želi, da bi se Slovenec v dušnem in materijalnem oziru povzdignil, okrepil, osvobodil, zatorej podam tukaj čitateljem „Soče“ kratko statistično poročilo o slovenskih ljudskih šolah, posebno pa o šolah na Goriškem.

Potrebno se mi pa zdi izrecno opomniti, da to poročilo niti gledé šol v goriško-gradiščanski grofiji nij popolno i dovoljno, ker bi bil spis preobširen, ko bi hotel vse zanimive stvari na drobno našteti. Popreje pa nekoliko splošnih opomb.

I. Vsa Cislitavija je leta 1871. imela 14,769 javnih ljudskih šol; poleg teh je 227 privatnih šol, ki imajo pa pravico javnih in 727 jih je brez take pravice. Če pogledamo, kako se je število ljudskih šol množilo v posameznih kronovinah, vidimo, da najbolje so v tem oziru napredovale Bukovina, Kranjska, Primorska i Dalmacija. Bukovina je imela l. 1871. tri krat toliko šol kakor pred 20. leti (1850,); Kranjska več kot dvakrat toliko (l. 1850. jih je imela 105, leta 1871. pa 234) Primorska skoro dvakrat toliko (260 in 396.) Tako tudi Dalmacija.

II. Gledé podučnega jezika je v Cislitaviji:

6560 nemških šol.
5746 slovanskih „
1086 italjanskih „
1352 mešanih (!!) „
24 romanskih „
5 madjarskih „

Mej slovanskimi šolami je:

3509 českih
885 poljskih
699 ruskih (rusinskih)
454 slovenskih
199 srbsko-hrvatskih.

Mej šolami z mešanim podučnim jezikom je

158 nemško-slovenskih
21 slovensko-italijanskih.

Slovenski jezik se tedaj ali celoma ali vsaj deloma rabi kot podučni jezik v 633 ljudskih šolah, mej katerimi je 583 javnih, ostale so privatne.

Po posameznih kronovinah se razdele slovenske javne šole tako-le:

Kranjska ima 174 slovenskih, 20 nemško-slovenskih,
Štajerska „ 121 „ 57 „
Koroška „ 1(!!!) „ 71 „
Trst ima 18 slov.
Goriška „ 101 „ 1 ital. slovenskih
Istrija „ –(!!) „ 19 „

Poleg tega ima Kranjska 13 nemških, Istrija 2 nemški; Trst 17, Goriška 61 in Istrija 71 italijanskih šol.

120000 koroških Slovencev ima 1 slovensko šolo!!
Isterski Slovenci nemajo nobene slovenske šole!

III. V šolo je hodilo 1.820.710 otrok; hoditi bi jih bilo pa moralo skoro še enkrat toliko kajti pokazalo se je, da je izmej vseh za šolo godnih otrok jih samo 57.3% v resnici šolo obiskovalo.

Jako zanimive so številke, ktere nam kažo, koliko je od 100 za šolo godnih otrok v posameznih kronovinah res jih v šolo hodilo:

Na Avstrijskem pod Anižo	74·1%
„ „ nad „	80·6 „
„ Solnogradskem	81·3 „
„ Štajerskem	56·4 „
„ Koroškem	58·1 „
„ Kranjskem	62·7 „
V Trstu in okolici	50 6 „
Na Goriškem	40·5 „
V Istriji	37·2 „
Na Tirolskem	87·7 „
„ Predarlberškem	89·7 „
„ Českem	76·7 „
„ Moravskem	77·6 „
„ Šleskem	70.9 „
„ Gališkem	19·7 „
V Bukovini	11·5 „
„ Dalmaciji	16 0 „

Najnemarniše torej v šolo hodijo otroci v Bukovini, v Dalmaciji, v Galiciji tedaj v deželah, kder prebivajo skoro sami Slovani (Poljaci, Rusi, Srbi.) Najpridneje pa šolo obiskujejo na (južnem) Tirolskem in Predarlberškem, kder mnogo otrok tudi še po izpol-

LISTEK.

Nekteré opazke ruskega profesorja.

Spisal
prof. **J. Baudouin de Courtenay.**
(*Nadaljevanje.*)

Zdaj pa popustim „Glasovega“ dopisnika ter se obrnem k vsem gospodom duhovnim, in namreč, če so razželjeni, prosim za odpuščenje vse sploh in vsakega posebej. Če pa kteri izmej njih hoče ostati moj osebni neprijatelj, naj mi vsaj ne škoduje v mojem opravilu, ker tù gre ne za moje osebo, ampak za blagor znanstva, katero je v duhovskem stanu in sploh mej Slovenci štelo in dozdaj šteje toliko imenitnih privržencev. Naj tedaj razžaljeni gospodje razločujejo moje osebne napake in neumnosti od znanstvenega značaja profesorja in iziskovatelja dijalektov, kakor tudi sami tirjajo, da bi se razločevali njih osebne napake in pregreški od njih svetega, duhovskega značaja. Mislim, da ne bo težko premagati svojo osebno sovražtvo udom tega stanu, iz katerega so izšli prvi slovenski omikanci in kateri zlasti mej Slovenci ima velike zasluge za narodno omiko in vsled tega velik upliv na ljudstvo. Še več. Menim, da celò osebno neprijazen bodo čutili k meni popolnoma ne vsi duhovni, ne samo v imenu krščanske ljubezni in vseodpuščenja, katere razširjati je poklic svečenikov, ampak tudi vsled tega, ker mnogi izmej njih znajo izvrstno biti tolerantni in spoštovati svobodo osebnega mnenja, včasih veliko več in veliko pametnejše, nego nekateri izmej njihovih „liberalnih“ sovražnikov. Da je zares takò, da se nekateri duhovni odlikujejo v tem obziru z veliko delikatnostjo, imel sem priložnost nekolikrat se prepričati.

Da bi pa dal č. dopisniku „Glasa“ in ž njim vsem razžaljenim gospodom spodobno zadostilo (satisfakcijo), obečavam tù enkrat na vselej, ne pisati ničesa več po slovensko ne samo o duhovnih, celò o nobeni stvari nè. Zagotoviti morem č. dopisnika, da to storim zares „s posebnim veseljem“; ker za mene je bilo podobno delovanje popolnoma odveč; slovenska literatura pa, kakor je dozdaj izvrstno napredovala i brez moje pomoči, takò bo tudi i naprej.

Vem, da se moje opazke skoro nobenemu ne dopadajo. Moram vendar zagotovit, da meni tudi jako nedopadajo, ter ne morem si odpustiti, da sem se odločil je pisati, kajti nemam od njih nobene koristi, mnogo pa škode. Prede vsim stratil sem veliko časa na tako neproduktivno in nobenemu potrebno pisanje, kedar na mesti tega sem ga mogel porabiti veliko boljše v pri! samemu sebi in znanstvu. Pisal sem pa brezobzirno, ne previdno; vsled tega naredil sem si veliko sovražnikov ter sem zgubil veliko kredita, kar mi zna dosta škodovati v mojih prihodnjih iziskovanjih.*)

Da bi vsaj ca malo poboljšal svoje opravke (geschäfte), preje ko sklenem te opazke, hočem še spregovoriti nekaj v pojasnenje in opravičenje nekterih rečij, katere tù ali pa tam nijso dopadle in katere so tega ali pa onega razžalile.

V popisovanji mojega potovanja po raznih vaseh in krajih slovenskih dežel mogel sem priobčati le moje osebne vtise, ne pa natančno karakteristiko prebivalcev danega kraja. Zatorej je vse to jako relativno.

Dober ali slab vtis, kateri so delali na me prebivalci tega ali pa onega kraja, je bil večidel odvisen od tega, kedaj sem prišel v ta kraj, ali v nedeljo, ali v ponedeljek ali pa v kak drugi delovnik. Takò, na primer, morda bi se mi popolnoma drugače predstavili prebivalci goriškega Nemškega Ruta (gl. odd. IV), ako bi ne bil prišel k njim v ponedeljek, to je namreč v najslabši dan za te vasi, v katerih so krčme, ker po celonočnem pijančevanji (od nedelje na ponedeljek) vsi ratajo hudi, neumni in surovi. Uže boljše je priti v nedeljo, ker takrat so prebivalci še le veseli in dobre volje, akoravno večkrat se tudi tepo in delajo razne neumnosti. Sicer pa v teh vaseh, kder nij krčme, je vse eno, kedar se pride, ali v nedeljo ali pa v delovnik, zmerom so prebivalci trezni in pametni (gl. XVII odd. teh opazek, kjer se govori o pijanstvu, posebno pa o Bohinjskem Brodu in Srednji Vasi.)

Moji osebni vtisi so bili odvisni tudi od tega, ali sem bil bolje slabe ali pa bolje dobre volje. Kedar je človek slabe volje, nij v stanu prikupiti se drugim takò, kakor takrat, ko je popolnoma dobre volje, kedar je, takò rekoč, v svoji župi Če pa stori slab vtis na prve prebivalce, katere sreča, ta slab vtis priobčuje se skoro brezvestno, instinktivno drugim prebivalcem, sledujič celi vasi, in po tem ga je jako težko spremeniti: saj ljudje v tem obziru so popolnoma kakor gosi, kakor ovce, sploh čreda živalij, katere vselej gredò, ne vprašaje, za prvo gosjo, za prvo ovco itd.

Razen teh nagodnih uzrokov bolje slabega ali pa dobrega vtisa, kateri so storili na me prebivalci tega ali pa onega kraja, se morajo vzeti v račun tudi uzroki veliko bolje stanovitni, uzroki geografični, socijalni itp. Takò, na primer, hribovci morajo zmerom biti bolje surovi in divji, nego poljanci (prebivalci planjav) če sicer drugi pogoji so pri teh in onih popolnoma enaki. Se ve da kakor hribovci nijso krivi svoje primerne surovosti in divjosti, takò se tudi prebivalcem planjav in mest ne more šteti v zaslugo, da so primerno bolje olikani. Pa vendar to ne spreminja fakt, ter natančni opazovalec in popisovalec ne more reči, da se na pr. v hribih nahaja bolje olikano ljudstvo, nego v dolinah in planjavah. Takò se tudi jaz nijsem bil namenil niti grajati surovèže zaradi njih surovosti, niti hvaliti olikance zaradi njih olikanosti, ampak samo nestransko popisati kakor ene, takò druge. (Konec v br. 29.)

*) Gospod profesor, nikar ne mislite, da vsi goriški Slovenci o vaših opazkah tako sodijo, kakor „Glasov“ dopisnik! Kedar dovršite svoj spis, povedali bomo tudi mi svojo.

URED.